

8.1.8

EL COLOMER, MAS GERMEN DE L'ECOMUSEU DEL BLAT

SANTI PONCE I JACINT TORRENTS (UVIC-UCC)

santi.ponce@uvic.cat / jacint.torrents@uvic.cat

Resum

Aquesta comunicació descriu els orígens, objectius i actuacions de l'Ecomuseu del Blat. Neix a partir de l'estudi etnogràfic del mas El Colomer de Taradell i de les seves col·leccions amb la voluntat d'explicar el caràcter agrícola de la plana de Vic fent servir el conreu d'aquest cereal, de llarga tradició a la comarca, com a fil conductor per conèixer, conservar i difondre'n la cultura pagesa. Al seu torn, vol esdevenir un element de cohesió i vertebració del territori establint una xarxa de patrimoni rural per tal de posar en valor el seu ric patrimoni material i immaterial.

A la comunicació es proposen referents per poder valorar la forma de vida dels pagesos i la seva evolució a partir del coneixement dels paisatges agraris, dels oficis menestrals, de les fonts orals i de les tècniques tradicionals, en concret de la restitució de la rotació de conreus quadriennal emprada fins a mitjan segle xx a la plana de Vic.

Paraules clau:

ecomuseu, patrimoni rural, agricultura, El Colomer, plana de Vic.

Resumen

Esta comunicación describe los orígenes, objetivos y actuaciones de l'Ecomuseu del Blat. Nace a partir del estudio etnográfico del mas El Colomer de Taradell y sus col·leccions con la finalidad de explicar el carácter agrícola de la Plana de Vic utilizando el cultivo del trigo, de larga tradición en la comarca, a modo de hilo conductor para estudiar, conservar y difundir la cultura campesina. Por otro lado, el Ecomuseu del Blat persigue la cohesión y la vertebración del territorio a través de la creación de una red de patrimonio rural con el objetivo de poner en valor su rico patrimonio material y inmaterial.

En la comunicación se proponen referentes para poder valorar la forma de vida de los campesinos y su evolución a través del conocimiento de los paisajes agrarios, de los oficios relacionados con el campesinado, de las fuentes orales y de las técnicas de cultivo utilizadas hasta mediados del siglo XX en la Plana de Vic.

Palabras clave:

ecomuseu, patrimonio rural, agricultura, El Colomer, Plana de Vic.

Abstract

This paper describes the origins, objectives and plans of the Ecomuseu del Blat (Ecomuseum of Wheat). The idea behind its creation comes from the desire to portray the agrarian characteristics of the plain the city of Vic lies in. Its intention is to use the long-held regional tradition of wheat growing as a way of studying, conserving and publicising farming culture. At the same time the Ecomuseu del Blat follows the cohesion and structure of the territory through the creation of a rural heritage network whose aim is to give value to its rich material and immaterial tradition.

This paper will use models in order to value peasant life and its development through the understanding of agrarian landscapes, the different trades related to peasant life, oral sources and crop growing techniques used in the plain of Vic until the middle of the 20th century.

Keywords:

ecomuseum, rural heritage, agriculture, El Colomer, Plana de Vic.

El Colomer de Taradell

El mas El Colomer està situat a poca distància del nucli urbà de Tona, a l'extrem més a ponent del municipi de Taradell i abocat al fondal del Verinal, veral que pertany majoritàriament al municipi de Tona. Les construccions de la masia estan situades a 650 metres d'altitud i se situen a l'extrem de migdia del Serrat del Colomer, definit pel torrent del Verinal a ponent. Aquest corrent estacional d'aigua s'escola per una ampla fondalada on hi ha les zones més planeres i de terreny regadiu, amb sòls profunds i on es troben els camps de conreu més fèrtils del mas. L'entorn està definit per petites clapes de bosc de roures, alzines i pins pinyers assentats sobre un relleu ondulat format per terrers, serrats i petits turons de margues aixaragallades. És el paisatge més propi dels flancs de la plana de Vic, on predominen els espais rurals caracteritzats per masies disperses envoltades per terres de conreu, petits boscos, torrenteres amb pollancredes i turons testimoni en diversos graus d'erosió. Els camps de conreu del mas se situen en un relleu ondulat, formen un bloc compacte al voltant de la masia i dibuixen un mosaic de terres de conreu definit per marges, recs, camins i petites clapes de bosc.

Pel que fa al patrimoni arquitectònic, la construcció central de la masia del Colomer està envoltada per edificacions d'ús agrícola i murs de tancament que ocupen una

àmplia zona de forma triangular que forma un conjunt que presenta nombroses ampliacions i reformes, sobretot del segle XVIII. El cos central està constituït per un gran casal cobert a quatre vents, amb un gran portal adovellat a la façana de migdia i finestres amb elements gotitzants, ampliat amb una gran galeria d'arcs rebaixats annexa a migdia i un ampli conjunt que consta de la masoveria, les cabanes, les corts i els murs que formen un barri clos que defineix una lliça que es tanca amb dos portals de doble ventall, el principal que dóna al camí d'entrada de la casa situat al sector de ponent i un altre de secundari situat a l'altre extrem al sector de tramuntana.

Al sector de migdia de la casa sortint de la lliça, hi trobem el jardí i l'horta envoltats d'un mur de tancament, a tocar dels antics femer cobert i bassa de l'Amo o del Mig amb un safareig per rentar la roba i, en l'altre extrem, el corral de les ovelles, construccions actualment totes en desús. A l'extrem sud-est de la tanca de l'horta d'hivern i a la part exterior es conserven restes de la bassa de Baix, que recollia les aigües dels recs que drenaven dels camps d'aquella zona, mentre que a l'altra banda del camí se situa l'hort del masover.

Al sector de ponent, davant mateix de la casa, del femer (cobert), de la cabana, de les corts del masover i del portal principal d'entrada a la lliça, s'hi endevinen encara les dues eres de batre, la de Baix o de l'Amo i la de Dalt o del Masover, zones planeres que a l'època de batre els cereals es netejaven d'herba amb aixades compactant la terra a fi de fer les feines de la batuda i eren el lloc on es plantaven les perxeres per bastir-hi al voltant dels pallers. També hi trobem la bassa del Masover o de Dalt rodejada de salzes, amb el safareig i el rec de recollida d'aigües, el pastorim o petit prat proper a la casa on s'engegaven a estones els animals novells amb les seves mares, i les saleres o pedres planes on periòdicament es posava la sal per donar al ramat d'ovelles. Sota les eres, a l'altra banda del camí, hi havia la sùtia de les remolatxes, cavitat on es guardava aquest farratge després de la collita a la tardor protegit amb palla i tapat amb terra a fi de preservar-lo de les glaçades de l'hivern. En aquest sector no gaire lluny de la casa i a tocar dels camps de conreu, es conserven les restes d'un forn de coure obra situat en un marge proper al camí d'arribada, construcció en què en altres èpoques es fabricaven maons, rajoles i teules, materials que servien per a ús propi de la casa en les obres d'ampliació i de manteniment.

Al sector de tramuntana, amb les diverses construccions de poques obertures i perfectament alineades de les quals només sobresurt la torre quadrangular del colomar. L'edifici és de dues plantes amb la fogaina de coure pasturera per al bestiar a la part baixa. Trobem a l'extrem de llevant el portal secundari d'entrada a la lliça, l'actual femer (des-

cobert) de l'amo, el llenyer i l'acolliment. Rep aquest nom la petita construcció de forma quadrada, que consta només de planta baixa amb coberta a dues aigües, on s'acollien els pobres pidolaires, que seguint unes rutes acostumades, anaven d'una casa de pagès a una altra per rebre la caritat que els oferien els pagesos benestants, que bàsicament consistia a proporcionar-los aixopluc per passar una nit i l'alimentació necessària. Des d'aquest sector és visible el serrat de dipòsit on hi ha una construcció amb voltes que es va edificar al segle XIX per recollir l'aigua d'una deu que, mitjançant tubs de plom, era conduïda cap a la masia. Al sector de llevant, els murs de les cabanes i les corts, junt amb la tanca de l'hort, limiten directament amb els camps de conreu i el rec que recull l'aigua per portar-la cap a la bassa de Baix.

En direcció nord-oest i visible des de la masia, hi trobem l'ermita de Sant Joan del Prat, situada prop de la masoveria de l'Om, coneguda actualment com Sant Joan del Colomer, perquè es troba dintre de la propietat del mas i és la família qui se'n cuida. La capella, de la qual se'n conserva abundant documentació que abasta des del segle XI fins avui, va passar a la custòdia dels habitants del mas, i foren els antics amos del Colomer que van restaurar-la l'any 1752, com consta en la llinda del portal del mur de ponent.¹ En el sector de llevant i ja una mica lluny de la masia, es localitzen les dues masoveries propietat del mas, Can Pardaler i l'Om, construïdes al segle XVII.

Segons Antoni Pladevall, el mas, com molts altres del terme de Taradell, té l'origen entre els segles XI i XII, tot i que les referències escrites no s'inicien fins a l'any 1209. La propietat es va originar en un alou pertanyent a la família Malloles de la petita noblesa de Vic, i formà una propietat territorial lliure i exempta de tota càrrega i dret senyorial, com consta en un document de l'any 1209. El contracte especifica que Berenguer de Malloles i la seva família estableixen al mas Berenguer del Colomer i la seva esposa Maria, cedint les terres en emfiteusi, o sigui, deixant la terra al pagès perquè la treballi a canvi d'un cens anual i desprenent-se ells del domini útil. Aquesta família, la primera generació coneguda com a habitants del mas, va ser l'inici de la llarga nissaga d'una vintena de generacions que han posseït el mas fins avui. Més tard, el domini eminent superior del mas va passar al beneficiat que la família Malloles va instituir a la catedral de Vic.

Els Colomer aviat varen ampliar la propietat del mas amb l'adquisició de noves terres l'any 1225 als senyors de Mont-rodon, com a procuradors dels senyors de Centelles, amos d'un gran alou en aquest sector del terme de Taradell. Aquesta propietat va passar, per compra, l'any 1295

¹ Pladevall, Antoni (1995), *Taradell. Passat i present d'un terme i vila d'Osona*, Vic, Eumo Editorial.

a mans dels Montrodon, i consta que l'any 1380 i en altres ocasions aquests varen vendre terres del sector de l'antic mas Puig-viader als Colomer per anar ampliant el mas. A partir de finals del segle XIV varen adquirir com a arrendataris de diversos senyors (els canonges de Sant Tomàs de Riudeperes o el senyor de Taradell) els antics masos Sant Joan d'Amunt i Sant Joan d'Avall i el mas Valltraiguera, que formaran la propietat actual del mas.

L'any 1411, Bernat Oller, àlies Colomer, i pubill del mas, a causa dels estralls de la pesta negra va obtenir del beneficiat de Malloles la reducció de tots els antics censos de blat, jornals, tasques de pa i vi, capons i dos coloms blancs, a la quantitat única de 110 sous a l'any, i els Colomer, durant el segle XV, van arribar a ser una de les famílies més notables del terme i de la parròquia de Taradell, i els seus amos eren batlles o administradors de l'església parroquial. L'any 1877 el mas, junt amb altres del sector, es van unir a la parròquia de Tona, i els seus habitants passaren a ser "de vius" de Taradell i "de morts" de Tona.

El cognom Colomer va perdurar fins al segle XVIII quan l'any 1878 Josep Colomer i Josepa Vilarubia de Mojà deixen com a hereva del mas Colomer la seva filla Raymunda, pubilla que es va casar amb Josep Lleopart del mas Lleopart de Vilalleons l'any 1820, moment a partir del qual el llinatge passà a anomenar-se Lleopart, cognom que actualment perdura a la família.

Referent a la construcció de la masia, cal dir que és d'una tipologia semblant a altres edificacions i presenta espais específics que comparteix amb altres cases pairals de la plana de Vic. L'edificació consta d'un cos central cobert a quatre vents en el qual es conserven l'àmplia entrada del portal adovellat, la cort dels bous, la cort de les eugues, el rebost i la cuina vella amb forn de pa, a "baix" o planta baixa. Una gran sala central amb un gran finestral que dona al balcó i un aiguamanyil, amb les habitacions amb alcova repartides a banda i banda, la cuina nova amb el rebost del pa i el rebost del vi, el porxo i la sala de la cisterna, a "dalt" o primera planta. El graner per guardar els cereals, el despatx i diversos "quartos" destinats a funcions diverses: per posar les lloques a covar els ous o per guardar les pomes, les cebes, els espigots i els sacs, a "dalt més alt" o segona planta. Adossats a aquest cos central hi ha la masoveria i altres dependències agrícoles, que en la vessant sud tanquen un espai interior, o sigui, la lliça, junt amb la paret que per aquest sector tanca l'horta d'hivern. En els entorns més propers a la casa hi trobem les eres de batre, la bassa, el pastorim, els galliners, l'horta d'estiu i els camps de conreu.

Les col·leccions de patrimoni etnogràfic del mas El Colomer

A banda del patrimoni etnogràfic de tipus material del mas El Colomer, que abasta el conjunt d'edificacions, d'objectes, de camps de conreu, de boscos, de serrats i de torrenteres que conformen la propietat, destaquen les col·leccions aplegades per Joan Lleopart, propietari del mas El Colomer, pagès i etnògraf amateur.

El patrimoni etnogràfic de tipus material està compost per un conjunt de més de mil peces inventariades en els projectes de l'IPEC² que estan distribuïdes en set espais de la casa principal i altres construccions annexes, i altres peces que es conserven però que no han estat inventariades.

La sala d'El Museu del Blat, situada a l'antic graner, presenta diverses eines exposades seguint l'ordre cronològic del cicle de conreu del blat a la plana de Vic, així com un diorama il·luminat en què es representa la reconstrucció d'una escena de batuda a pota a l'era del mas. És la sala més coneguda, la que ha tingut més difusió i que consta com a museu rural en la *Guia de museus de Catalunya* (Barcelona: La Caixa, 1978), en la *Guia de museus d'Osona* (1992) i en la *Guia educativa Osona Cultura i Natura* editada anualment pel Consell Comarcal d'Osona.

La sala dels Cistells, situada també en una dependència de l'antic graner i iniciada paral·lelament a la sala del Blat, consta de gairebé 260 peces que formen un ampli mostrari de les tècniques de cistelleria adaptades a les funcions més diverses. La col·lecció conté peces pròpies de la comarca d'Osona, principalment de cistelleria d'ús agrícola i ramader. Estan fetes amb els materials constructius propis de la zona, el vímet (pelat o sense pelar) i la canya, utilitzant les tècniques més usuals. Completen el conjunt algunes miniatures i peces procedents de llocs de la península Ibèrica o d'altres països del món.

---

2 Relació dels projectes: 1) Any 2000. *Inventari i documentació de la col·lecció de guarniments d'animals de peu rodó del mas Colomer de Taradell* (Osona), per encàrrec de l'IPEC dins els projectes de recerca documentació. Entitat promotora: Centre d'Estudis Socials d'Osona; 2) Any 2001. *Inventari i documentació de la col·lecció de cistells del mas Colomer de Taradell* (Osona), per encàrrec de l'IPEC dins els projectes de recerca documentació. Entitat promotora: Centre d'Estudis Socials d'Osona; 3) Any 2003. *Inventari i documentació de la col·lecció d'eines agrícoles del mas Colomer de Taradell* (Osona), per encàrrec de l'ACOM de l'AGAUR, i inclòs dins de l'IPEC. Entitat promotora: Centre d'Estudis Socials d'Osona. 4) Any 2005. *Inventari i documentació d'eines agrícoles del mas Soler de Santa Eulàlia de Riuprimer* (Osona), per encàrrec de l'IPEC dins el projecte de recerca anàlisi (2004-2005) *Feines i eines de pagès, evolució de la tecnologia agrícola a la Plana de Vic (segle XX)*. Entitat promotora: Centre d'Estudis Socials d'Osona. 5) Any 2006. *Eines de carreter del taller de Can Marxant i Carros de l'Alzinar de la Roca*. *Inventari i documentació de dues col·leccions de patrimoni material de Taradell*. Projecte de recerca documentació de l'IPEC. Entitat promotora: Comissió de Festes de Sant Antoni Abat de Taradell.

La sala d'Entrada de la Casa, amb el terra de roca viva, conté la tartana familiar, diversos jous de coll i de tost, esquelles, ferradures i objectes relacionats amb la caça.

La sala dels Carros, situada en una dependència a la planta baixa, prop de l'antic corral del ramat d'ovelles guarda diversos carruatges, tres carros d'escala, un dels quals equipat amb vela, un carro de trabuc, una mallorquina i un "xarret".

Les sales de Selles i Guarniments es troben situades a la planta baixa de la casa — a les antigues corts dels bous i les eugues — i contenen la col·lecció de guarniments de bestiar de peu rodó, fotografies i gràfics explicatius.

La sala d'Eines Agrícoles de Tracció Animal aplega diversos tipus d'arades i de relles, una màquina de plantar patates, una màquina d'arrencar patates, una dalladora, un trull, un rascle, un jou de tos pel parell de bous amb tirandes, coixinets, morrions i agullada acompanyat amb un diorama il·luminat en què es representa una llaurada amb l'arada brabant, amb els bous tirant junyits de tos.

Les peces que no han estat inventariades es guarden en diversos llocs de la casa. La col·lecció d'objectes exposada a la sala de la Cisterna conté una cisterna interior encara en ús, construïda amb grans lloses i que té com a funció recollir les aigües de la pluja procedents de la teulada amb un sistema de canalitzacions. En aquesta sala s'hi guarden exposats diversos càntirs i atuells de terrissa o metall per contenir aigua, una vintena de gàbies de fura construïdes amb els materials més diversos, xarxes i canyes per pescar i altres objectes diversos com llums d'oli i de carbur, o bé les peces del rebost, de la cuina i de les corts annexes, peces generalment d'ús domèstic o agropecuari. El Rebost de la casa, situat a tocar del mur nord a la planta baixa, del qual cal remarcar la bona conservació, conté les eines de matar porc, els saladors, les tupines del confitat així com altres objectes relacionats amb la conservació dels aliments. La Cuina Vella conserva la llar de foc amb forn de pa incorporat, dos escons i un armari amb vidriera amb atuells domèstics antics, i a la casa es conserven altres eines manuals i d'ús domèstic.

L'Ecomuseu del Blat

La idea de crear l'Ecomuseu del Blat va néixer arran de l'estudi etnogràfic del mas El Colomer i de les seves col·leccions, seguint la intencionalitat amb què Joan Lleopart les va recollir pacientment.³ És, doncs, el germen des d'on es va engendrar la iniciativa de crear una xarxa de patrimoni rural de la plana de Vic. La mateixa intencionalitat museogràfica de la sala d'El Museu del Blat anteriorment esmentada dóna nom al projecte d'Ecomuseu del Blat, una

3 Torrents, Jacint (2004), "L'ecomuseu del Blat un vell somni d'en Joan del Colomer", a AUSA, vol. 21, núm. 253.

iniciativa que recull el concepte d'ecomuseu proposat per Henri Rivière i Hugues de Varine.⁴

Ja des dels seus orígens a la dècada de 1970, els ecomuseus parteixen de la recerca, la conservació, la difusió i la restitució del patrimoni integral dels llocs, a fi de participar i incidir en el creixement econòmic i social del territori. N'hi ha nombrosos d'actius arreu del món: a la península Ibèrica n'existeixen més d'una quinzena, en el conjunt d'Europa n'hi ha uns dos centenars i un centenar més de repartits per la resta del món. Tots aquests ecomuseus mostren la diversitat de formes que el model es pot adaptar per reflectir les condicions locals i la multiplicitat de finalitats i objectius dels seus protagonistes. A Catalunya, malauradament, aquest model ha tingut poc seguiment, tot i que són remarcables les propostes que han dut a terme l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu (1994), amb centre a Esterri d'Àneu i l'Ecomuseu-Farina de Castelló d'Empúries (1997), que han evidenciat una notable incidència social i ambiental en els entorns que gestionen i custodien.⁵

Durant les dues dècades que hem estat treballant en l'estudi del patrimoni rural a la plana de Vic, des del grup de recerca de la Universitat de Vic hem observat una sensibilitat creixent envers la conservació dels espais, dels edificis i de les eines relacionades amb l'ofici de pagès, així com l'interès en la restitució de les feines agrícoles dels vells pagesos. Sovint encara amb un caràcter nostàlgic, a Catalunya s'han anat ampliant els llocs on de manera festiva es reproduïen determinades tasques agràries relacionades amb diversitat de conreus, especialment dels cereals d'hivern. Més enllà d'aquests aspectes, si volem folkloristes, entenem que l'etnografia de l'ofici de pagès a la plana de Vic, ha de considerar aquesta realitat per plantejar-ne un debat social i museològic que proposi la preservació de la memòria del patrimoni agrari, especialment el patrimoni gestual de les feines dels camps i del bestiar, per convertir-lo en una eina de futur capaç de garantir la viabilitat de determinades explotacions agràries en un context social en què es mostra un interès creixent per noves propostes de l'agroecologia.

Al llarg d'aquest procés de recerca hem anat generant

4 Per a una síntesi del concepte d'ecomuseu i els seus orígens, vegeu: Vaine, Hugues de (2006), "L'ECOMUSEE un mot, deux concepts, mille pratiques" (en línia) <<http://www.hugues-devarine.eu/img/cms/2006%20Ecomus%C3%A9e.pdf>> (consulta, 15-12-2014). Per a una síntesi de l'evolució dels ecomuseus, vegeu: Davis, Peter (1999), *Ecomuseums: a sense of place*. Leicester: Leicester University Press; Monet, Najda i Roigé, Xavier (2007), "Museus a l'aire lliure, ecomuseus i ecomuseus. Evolució i noves perspectives" a *Mnèmòsine. Revista catalana de museologia*, núm. 4.

5 També són dignes d'esment per la tasca que porten a terme encara que no tinguin l'etiqueta d'ecomuseu, el Museu Etnològic del Montseny —La Gabella— d'Àrbucies i el Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí.

una reflexió sobre el millor model per donar valor patrimonial al món dels pagesos, dels paisatges, de les masies, de les eines, de les feines i dels sabers acumulats per les anteriors generacions. Des d'aquesta perspectiva s'ha anat concretant el projecte de creació de l'Ecomuseu del Blat en el qual es considera la recuperació de la memòria dels sabers dels vells pagesos amb la finalitat que aquests corpus de coneixements puguin convertir-se en el substrat cultural on s'assentin les innovacions tecnològiques de la indústria agropecuària, tant productives com de transformació d'una comarca de llarga tradició agropecuària. És a dir, potser cal conscienciar la societat d'avui de la necessitat de posar en valor aquests sabers per reconvertir-los en capital humà per a les empreses agroalimentàries i de producció agrària de la comarca, però principalment en un actiu per al desenvolupament del món rural.

L'Ecomuseu vol ser una proposta feta a la societat per recuperar, posar en xarxa i fer visible el ric patrimoni agrari de la plana de Vic, una terra habitada per gent de fondes arrels pageses, en un paisatge on encara predominen les masies i els camps de conreu, i amb un objectiu clar: vetllar pels patrimonis materials i immaterials relacionats amb l'agricultura, la ramaderia i la vida a pagès, estudiar-los i activar-los en benefici de la comunitat.

Des de l'any 2000 hem estudiat, amb l'ajuda de fonts orals, els patrimonis d'eines de pagès del mas El Colomer de Taradell, del mas El Soler de Santa Eulàlia de Riuprimer, dels carros de l'Alzinar de la Roca i de les eines de carreter del taller de Can Marxant, de Taradell. Simultàniament hem portat a terme una tasca de difusió que ha consistit en xerrades per a diversos col·lectius i en la programació de visites adreçades a públics diversos als patrimonis estudiats. A partir d'aquest embrió s'ha generat el projecte d'Ecomuseu del Blat, un projecte pensat com un equipament dispers connectat en xarxa, que, seguint el fil conductor del cycle de conreu del blat, ha de servir per posar en valor els patrimonis rurals in situ, conservant les col·leccions, adequant les construccions per fer-les visitables, definint el discurs museogràfic centrat en el món dels pagesos i amb un diàleg constant amb la societat.

Es tracta d'un projecte transversal i multidisciplinari que abasta diverses àrees del coneixement, que van de l'etnologia a la biologia, i que permet projectes de col·laboració amb corporacions municipals i comarcals, entitats del tercer sector, universitats, col·lectius emprenedors, agents turístics, propietaris, etc., i contribueix així, a l'articulació del territori. Actualment l'Ecomuseu del Blat ha iniciat les visites guiades a les seues patrimonials, ofereix tallers de restitució de les feines del cycle de l'any agrícola, prepara el projecte pedagògic amb la participació de mestres dels centres educatius, recupera llavors tradicionals, localitza i estudia patrimoni material i de memòria oral, col·labora

amb iniciatives naturalistes, d'agricultura social, de millora alimentària, entre d'altres.

Les seues patrimonials de l'Ecomuseu del Blat

L'Ecomuseu del Blat és una iniciativa de l'Ajuntament de Taradell, els Tonis de Taradell i la Universitat de Vic, a la qual s'han afegit els ajuntaments de Tona, Calldetenes i Folgueroles. Es troba en una fase inicial, ja que avui s'està perfilant el projecte museològic i museogràfic i s'està treballant en la creació d'una figura jurídica integrada per la societat civil. Les seues patrimonials adherides en aquesta fase inicial del projecte són el mas El Colomer de Taradell amb la masia, les col·leccions d'eines agrícoles i el camp dels Ametllers, l'Alzinar de la Roca amb la col·lecció de carros i eines agrícoles dels Tonis de Taradell, el Museu del Pa de Tona amb les col·leccions d'utilitatges per conèixer la geografia i història de la farina i el pa, el Molí de la Calvaria de Calldetenes, un molí fariner recuperat mogut per l'aigua de la riera de Sant Martí de Riudeperes i la Casa Museu Verdaguer de Folgueroles. Tanmateix, les col·leccions i els museus existents a la comarca vinculats al medi rural susceptibles de formar part de la xarxa de patrimoni que impulsa l'Ecomuseu del Blat superen la vintena.

Al costat de la masia d'El Colomer es troba el camp dels Ametllers. Seguint el cycle de l'any agrícola, s'hi pot veure la restitució d'un model de rotació quadriennal o trènit de conreus, on s'experimenta amb finalitats etnològiques, històriques, agronòmiques i educatives, tal com s'expressa en el darrer apartat. El visitant pot participar en els tallers de restitució de les feines del cycle de l'any amb l'ús de l'energia animal.

L'Alzinar de la Roca vol revivre l'ofici de carreter, la fusta i el ferro al servei del transport. Creat pels Tonis de Taradell a la dècada de 1990, és un espai on, de manera col·laborativa, s'han conservat i restaurat més de setanta carruatges, diversitat de guarniments i d'eines del camp. L'interès etnogràfic de la col·lecció i el fet que encara avui s'utilitzin els carros i les eines de treball pels passants dels Tres Tombs, permeten assegurar que es tracta d'una de les col·leccions de carruatges més importants del nostre país.

El Museu del Pa, creat l'any 1982 per Joaquim Sañé, forner de Tona, mostra l'ofici de forner i les eines i feines de fer pa. S'hi aplege una recopilació de més de 300 eines relacionades amb la producció del pa, tant del que es feia a les cases com a les fleques i conté una de les col·leccions de pans tradicionals més completa de Catalunya formada per 300 pans procedents de les comarques catalanes i d'arreu del món.

El Molí de la Calvaria és un molí fariner a la riera de Sant Martí de Riudeperes (Calldetenes). El molí de la Calvaria, propulsat per energia hidràulica, conté reproduccions de diversos molins moguts per l'energia humana i animal.

Es complementa amb un forn de llenya rotatori per produir pans de varietats de cereals recuperades. El molí forma part de la Ruta dels Molins, un itinerari de visita de sis molins situats a la riera amb els canals, regs i basses que conformen una notable obra d'enginyeria hidràulica.

La Casa Museu Verdaguer de Folgueroles vol mostrar la casa d'un pagès del carrer Major. Forma part de la casa familiar on el poeta romàntic Jacint Verdaguer (1845-1902) va viure els primers anys de la seva vida. A banda d'aspectes biogràfics del poeta, també es reproduïxen elements de la vida quotidiana d'un poble rural de la plana de Vic. La Casa Museu Verdaguer és també la història de moltes famílies del poble de Folgueroles, situat a cavall de la plana i les Guillerries, que practicaven la pluriactivitat: parcers i assalariats que treballaven camps dels grans masos del municipi, que feien de picapedrers, traginers o bosquerols a temps parcial i on les dones cuidaven el porc i l'aviram, i moltes d'elles, nenes incloses, formaven part de l'estol de *fabricantes* que cada dia anaven a peu a treballar a les indústries tèxtils del riu Ter a l'alçada de Roda.

El dia 11 de gener de 2015 va obrir les portes la Cabanya de la Roca, una cabanya d'era construïda de robusta paret seca al segle XVIII arran de l'especialització en la producció de cereals de la masia de la Roca. Aquest antic aixopluc de garbes amb el portal orientat a llevant dona a l'era enllosada on es feien les batudes dels cereals d'hivern. L'edifici, emblemàtic per la temàtica que l'Ecomuseu del Blat proposa com a fil conductor, ha estat adaptat com el centre de recepció i distribució de públics, com a lloc on el visitant hi trobarà un centre d'interpretació del territori, amb informació sobre les diverses seues patrimonials que formen part de l'Ecomuseu del Blat, a més de ser un espai per a exposicions, projeccions i oferta de productes de la terra.

La Cabanya de la Roca i carros de l'Alzinar de la Roca de Taradell (fotografia:

El mas El Colomer de Taradell i sala del Blat (fotografia: Ecomuseu del Blat)

La Casa Museu Verdaguer de Folgueroles amb la seva cuina (fotografia: Casa Museu Verdaguer)

El Museu del Pa de Tona (fotografia: Ecomuseu del Blat)

La bassa i l'obrador del Molí de la Calvaria de Calldetenes (fotografies: Josep Albó)

Els diversos estaments que promouen el projecte treballen amb la certesa que un equipament patrimonial d'aquestes característiques posarà en valor la comarca com un territori que històricament ha tingut un paper notable en el sector agroalimentari de Catalunya i que es preocupa per la gestió futura d'aquest important patrimoni cultural. En aquest context sociocultural l'Ecomuseu del Blat permetrà donar elements per constituir un referent identitari per a la població de la comarca i un element d'atracció del turisme cultural. L'Ecomuseu del Blat neix amb la voluntat d'aglutinar els diversos agents del món agrari, tant des del

punt de vista memorialístic com industrial, amb la finalitat de conservar, estudiar i promoure la tradició agropecuària de la comarca d'Osona i posar-la en relació amb el món.

Ens plantejem l'Ecomuseu del Blat com una àgora glocal⁶ en la qual les persones interessades en temes d'agricultura, de ramaderia i d'alimentació humana poden contactar per intercanviar experiències i coneixements. Un "museu" comunitari entès com un espai públic de mediació del coneixement i de la memòria entre les experiències particulars i la història, un territori on els ciutadans es puguin enfrontar als reptes de la globalització amb plena consciència de la seva identitat històrica, cultural i política.

La finalitat última és connectar la memòria pagesa que encara existeix amb el context de construcció de les cultures urbanes que moltes vegades anhelan el món rural des d'una perspectiva sovint massa innocent i desinformada. Una xarxa que permet recuperar, conservar i posar en valor un patrimoni pagès que pertany a tothom i que aporta una nova perspectiva a la comprensió dels nostres orígens i a la gestió dels paisatges dels quals formem part.

En els apartats que segueixen oferim una mostra dels coneixements que durant aquests anys ens ha aportat l'estudi del ric patrimoni integral que proporciona el medi rural de la plana de Vic que han de servir per continuar en aquest progressiu procés de posada en valor.⁷ Proposem referents per poder valorar la forma de vida dels pagesos i la seva evolució a partir del coneixement dels paisatges agraris, dels oficis menestrals, de les fonts orals i de les tècniques tradicionals, en concret de la restitució de la rotació de conreus quadriennal emprada fins a mitjan segle xx a la plana de Vic.

1. Els valors patrimonials dels paisatges rurals

El paisatge és el retrat de la història natural i social d'un territori, un espai on la societat i les persones formen part del sistema natural. La lectura dels paisatges en clau interpretativa ens permet observar com una societat s'ha adaptat al medi i com l'ha condicionat. Els paisatges de Catalunya són molt diversos i la seva fesomia respon al resultat de la

6 Iniesta, Montserrat (2007), "Àgores "glocals". Museus per a la mediació. Història, identitats i perplexitats" a *MNemòsine. Revista Catalana de Museologia*, núm. 3., p. 35-50.

7 Alguns dels resultats els podeu trobar a Torrents, Jacint (2012), *Eines i feines de pagès. Evolució de la tecnologia agrícola a la Plana de Vic durant el segle XX*, tesi doctoral, Facultat de Geografia i Història de la UB, octubre de 2012; Ponce, Santi (coord.) (2002), *Gurb, un poble arrelat a la terra*, Gurb, Edicions l'Àlber i Ajuntament de Gurb; Ponce, Santi (coord.) (2000), *Folgueroles. Societat i vida d'un poble*, Vic, Eumo Editorial; Ponce, Santi (1999), *Transformacions agrícoles i canvi social a la comarca d'Osona. Segles XVIII-XX*, Vic, Eumo Editorial.

interacció entre les activitats humanes i la biodiversitat de cada territori. Reflecteixen com ha evolucionat la població pel territori, les formes de propietat i de producció, els usos del sòl, a la cosmovisió i, molt principalment, a les formes de producció del sector primari, a les activitats pageses, ramaderes i bosqueroles dels seus habitants. Sense presència humana, per la situació biogeogràfica de Catalunya, el territori estaria recobert de boscos. L'ocupació humana ha aportat una determinada gestió dels boscos en la gradual transformació dels paisatges per mitjà de les activitats agropecuàries, les principals constructores dels paisatges. D'aquí que cal considerar l'activitat pagesa com a principal constructora de paisatges humanitzats i com a potenciadora de la biodiversitat.

Els pagesos de la plana de Vic, posant en conreu terres de la vall del curs mitjà del riu Ter recoberta de boscos situada a la muntanya mitjana i de clima continental, han anat donant al llarg dels segles diverses fesomies als paisatges combinant la pràctica d'activitats agrosilvopastorals.⁸

Els boscos han estat la font primària del creixement de les activitats agrícoles i els pagesos són part activa en la seva gestió, es proveeixen de fusta, llenya, carbó, fruits i animals silvestres i, sobretot, amb les rompudes, de terra campà. Els treballs del bosc formen part, en major o menor mesura, de les ocupacions estacionals dels pagesos de la Plana. Treballs en els quals es fan servir animals i carros per al transport, en els quals s'utilitzen destrals i altres eines de tall, masses i tascons d'estellar. Eines que formen part del llenyer de totes les cases de pagès destinades a les feines del bosc que es fan durant la tardor i l'hivern, quan hi ha poca feina als camps.

L'agricultura a la plana de Vic, majoritàriament extensiva i de secà, en interacció amb els elements naturals, històrics i culturals, ha donat paisatges agrícoles en què ha predominat fins a mitjan segle xx l'hàbitat dispers conformat per les masies aïllades envoltades de camps de conreu i petits boscos, connectades amb una xarxa de nuclis de població rural i urbana. Els masos, les masoveries i la seva gent han estat i són els constructors, modeladors i mantenidors dels paisatges de la Plana. La construcció dels camps, de les feixes, dels marges, que es mantenen enherbats o estan fets de paret seca, el manteniment dels recs, tots elements importants per al manteniment i el conreu de les terres. Unes intervencions en el paisatge que modelen els contorns seguint les ondulacions del terreny i que, sovint, a causa de l'increment de la mecanització de les activitats agrícoles han anat desapareixent. D'aquí la

necessitat que actualment tenim d'emprendre accions de custòdia dels paisatges agrícoles per preservar-los i assegurar-ne la sostenibilitat.

La ramaderia intensiva a petita escala a la plana de Vic ha passat de ser un complement de l'activitat agrícola fins a mitjan segle xx, aportant força de treball, carn, ous, llet i fems pels camps, a ocupar el primer lloc en l'economia pagesa a partir de la implementació de la cria intensiva de porcs i vaques de llet associada a l'aparició de la indústria agroalimentària. Uns pagesos que combinen, en el transcurs de l'any agrícola, diversos sabers sobre el conreu dels camps, la cria del bestiar i el treball al bosc. Les recerques s'han construït a cavall del tombant del segle xx al segle XXI quan la nostra societat ha perdut pràcticament els referents materials, és a dir, aquells elements que a resultes de l'adaptació al medi de cada comunitat han confegit la nostra cultura i el nostre imaginari durant segles.

La dilatació de l'estudi al llarg del temps i les profundes transformacions dels dos darrers decennis dificulten, d'una banda, la nostra capacitat de síntesi, ja que confirmen la desaparició definitiva d'unes pràctiques agrícoles, però, de l'altra, ens fan adonar de la vàlua d'aquesta aportació científica en el camp del coneixement del nostre poble com a col·lectivitat. L'estudi és fruit d'una investigació llarga en el temps i rica en experiències, un treball que s'ha basat en investigacions en el camp científic, partint tant de bases teòriques com d'experimental. És a dir, en l'anàlisi i la reflexió pràctica, contrastada amb el treball compartit en el conreu de la terra amb pagesos experts que han aportat informació en la part experimental de la recerca, han permès accomplir els objectius i contrastar les hipòtesis de treball amb les aproximacions pròpies de les tècniques de l'ofici.

2. Patrimonis de l'ofici de pagès i dels oficis menestrals

Cal remarcar la importància del patrimoni etnogràfic i cultural que ens aporta la descripció i el coneixement dels oficis vinculats al món agrari. Elements materials i sabers moltes vegades poc valorats o estudiats de manera aïllada i que han estat un referent essencial per al nostre estudi i que hem intentat d'integrar en un sistema agrari en desús. La cultura dels oficis menestrals en el medi rural contempla una extensa xarxa de relacions comunitàries de tipus comercial, oficis que produeixen i reparen les eines dels pagesos, i proporcionen una àmplia gamma de serveis. Hem descrit i fixat els oficis que tenen una relació més directa amb l'agricultura i la ramaderia a partir dels serveis més freqüents que sol·liciten els pagesos. En total hem descrit cinc dels oficis més significatius que romanen ja només de manera testimonial a la nostra cultura o han experimentat importants transformacions: ferrer, carreter, baster, cisteller

8 Boada, Martí (2011), "Pagesia i paisatges al segle XXI" a *El món agrari a les terres de parla catalana*, catàleg de l'exposició, Barcelona, IRM, CCEPC, Fundació del Món Rural.

i escloper.

El ferrer contemplava la fabricació en el seu taller de la part metàl·lica de diversitat d'eines manuals i de tracció animal, algunes en col·laboració amb el carreter. Normalment també feia de ferrador d'animals, tant de peu rodó com de peu forcat (parells de bous de treball), i sovint exercia funcions de manescal, aplicant cures, subministrant remeis i vetllant per la salut dels animals de treball. El carreter era l'encarregat de fabricar al seu taller de fusteria una gran diversitat d'eines manuals i de tracció animal, algunes en col·laboració amb el ferrer, principalment carruatges. El cisteller abastia als pagesos de múltiples atuells de vímet i canya utilitzats en les labors agrícoles i ramaderes. El baster fabricava amb cuir cosit amb fil de cànem els diversos guarniments necessaris per enganxar els animals de treball a les eines agrícoles i als carros. L'escloper tallava en fusta esclops per calçar els pagesos i altres atuells destinats a les feines agrícoles.

Hem esmerçat part de l'estudi a descriure l'existència d'altres oficis complementaris vinculats al món pagès en un sentit més ampli en què intervenien els negociants de bestiar o de productes agraris, persones que fornien els pagesos de llavors, adobs o productes fitosanitaris i gestionaven el comerç en els mercats d'animals diversos i de productes agrícoles. El moliner que procurava per la moltura de cereals tant per a consum humà com animal, i el forner que processava la farina per convertir-la en pa i altres productes alimentaris per a ús humà.

En les entrevistes fetes als diversos informants hem recollit una gran varietat de paraules i expressions relacionades amb el camp semàntic de l'agricultura. Expressions molt ajustades al sentit que amb la desaparició de determinades feines també corren el risc de perdre's, de la mateixa manera que es perd la microtoponímia dels llocs en la mesura que deixen de conrear-se amb els mètodes tradicionals. És sorprenent la riquesa de vocabulari i la varietat de camps semàntics associats a l'agricultura fruit del contacte quotidià del pagès amb el medi natural, fet que aporta al seu imaginari coneixements diversos que, aplicats de manera combinada, poden incrementar la productivitat dels camps i el bestiar, amb una concepció del món més àmplia sobre la natura que l'habitant de les ciutats.

L'estudi de la parla pagesa dels arxius d'entrevistes recopilats ens revela un patrimoni lingüístic molt ric en detalls i terminologies específiques, que divergeixen d'una contrada a una altra i que donen una gran riquesa de descripció de l'entorn. A més, recollim en la nostra aportació tota l'àmplia terminologia que aporta el món dels oficis en allò que fa referència a la denominació de les eines i les feines a les quals estan destinades. Les pròpies de cada ofici que les produeix i les dels pagesos que les utilitzen, amb amplis repertoris semàntics per a cada eina en referència a

les matèries primeres emprades per a la seva obtenció i en les especificitats del seu ús.

El llenguatge dels pagesos constitueix una riquesa de la parla transmesa de forma oral generació rere generació que ens acosta a unes determinades concepcions del món i de la vida, construint una visió pagesa de l'existència, i el reflex d'una forma de viure que abasta, entre altres, la vida quotidiana, el veïnatge, el calendari festiu, la religiositat i la política. Els fragments transcrits d'entrevistes i els glossaris recullen bona part d'aquest lèxic i contribueixen a fixar-lo, però revela també la necessitat de fer-ne un estudi més aprofundit des del camp de la lexicografia i la sociolingüística.

3. La preservació patrimonial de la memòria agrària

L'*etnografia retrospectiva* suposa l'exercici de reconstruir un món desaparegut de la realitat o en vies de desaparició, que ha experimentat grans canvis però que continua viu encara en l'imaginari d'alguns dels agents que l'han fet possible. En l'*etnografia dels oficis*, contemplada des d'aquesta perspectiva històrica i deixant al marge els aspectes més folklòrics, els sabers tècnics dels oficis dels informants junt amb els documents escrits, formen un valuós bagatge que hem inventariat i hem reproduït en algunes feines amb la finalitat de documentar l'ofici de pagès en determinats processos i fixar-ne els trets més essencials.

Es tracta d'uns sabers que mostren les habilitats més o menys estandarditzades en la manera de fer les feines, en el coneixement de les diverses fases i dels temps més idonis per dur-les a terme. Aquestes persones que conserven les habilitats tècniques i gestuals adquirides en la seva joventut, sovint encara són capaces de reproduir la gestualitat amb tota naturalitat, i fan evident l'empremta profunda dels aprenentatges gestuals que poden tenir els seus orígens en les habilitats dels primers pagesos del neolític instal·lats a la plana de Vic.

Alguns dels informants només han exercit l'ofici durant la joventut, ja que la mecanització de les feines i altres canvis en el sector moltes vegades els han obligat a canviar d'ofici, a buscar en la indústria una activitat laboral més remunerada i segura. Tot i així, moltes vegades l'han continuat exercint com una activitat secundària o de lleure fins a la vellesa, seguint un lligam invisible que va marcar els seus primers aprenentatges. La ineludible desaparició d'aquestes generacions de pagesos ens fa adonar de la importància de continuar la recerca en aquest àmbit de manera urgent a fi de recollir, ampliar i estudiar la memòria agrícola i ramadera d'un ofici que, davant els nous sistemes de conreu i de cria, s'ha transformat de manera irreversible i ha comportat la pèrdua d'un llegat material difícil de recuperar.

En aquesta línia de treball hem fet experiències de restitució de feines en els conjunts patrimonials estudiats com són el mas El Colomer, del mas El Soler, l'Alzinar de la Roca i el Molí de la Calvaria i actualment estem iniciant un projecte de recerca més ampli al Camp dels Ametllers.

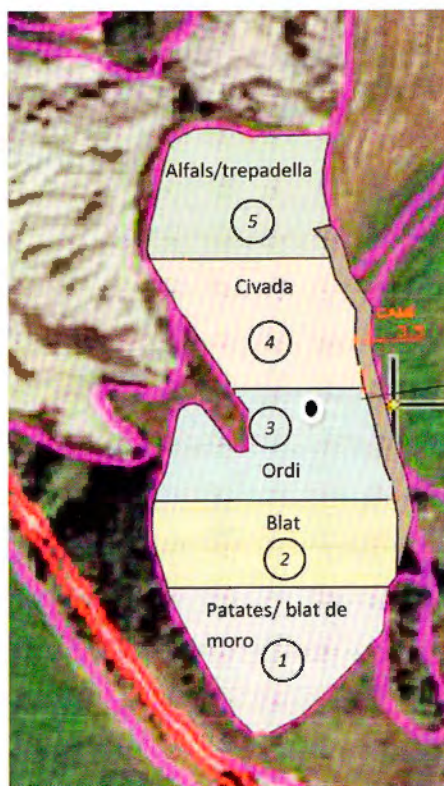
4. El trènit, una rotació de conreus de la plana de Vic vigent fins a la mecanització

La rotació de conreus del trènit, introduïda a finals del segle XIX, aplicada a les zones fondals de la Plana, consisteix que, al primer any, en un camp femat i fangat o bé llaurat amb l'arada de rodes es planten patates o bé blat de moro de guaret; al segon any se sembren blats; al tercer any, ordi o barreges, i al quart any, civades o bé s'hi planten blats de moro de sobre rostoll. Se sol repetir aquesta rotació dues o tres vegades (cada vuit o dotze anys) i després s'hi sembren farratges que produeixen durant els tres anys següents, normalment alfals o trepadella, plantes de la família de les lleguminoses que permeten que es deixi descansar tres anys la terra, a més d'aportar-hi nitrogen. Sobre aquest camp es pot tornar a començar la roda del cycle de rotació l'any següent, aportant de nou fems i llaurant el camp per poder-hi plantar patates o blat de moro de guaret, com a conreus de primer any.

A l'hora de fer rendir els camps hi intervenien tots els estaments socials, és a dir, amos, masovers, parcers i jornalers posaven tot el seu saber per obtenir bones collites. Un exemple d'aquest esforç transversal de la societat el trobem en l'opuscle de Josep Callís i Marquet pensat per fer de text mediador entre propietaris i masovers que parla de la forma de conrear la terra a la plana de Vic en relació amb els contractes de masoveria i que hem re elaborat.⁹ Seguint el model de rotació del trènit, hem elaborat un corpus de feines i eines que descriuen el cycle del calendari agrícola durant tota la rotació, recollint els diversos conreus de cada etapa del cycle, les feines específiques per a cada conreu, la seva combinatòria en la rotació de les diverses varietats vegetals i les dates de realització pròpies de l'agricultura de la plana de Vic. Tot aquest treball ens ha permès fer aportacions noves per definir en què consisteix el trènit i ens porten a afirmar que aquesta forma de rotació quadriennal, descrita a l'any 1936 en l'opuscle de Callís, va estar vigent a la plana de Vic fins a principi de la segona meitat del segle XX.

Amb els coneixements acumulats sobre aquest sistema de rotació, actualment ens trobem immersos en un procés d'experimentació que suposa la restitució del trènit

amb finalitats científiques i de difusió. Un projecte iniciat a la tardor de l'any 2010 al camp dels Ametllers del mas El Colomer de Taradell, on s'experimenta en una superfície de dues quarteres de terra dividida en cinc fulles de la mateixa mesura. En aquest camp, de la mà de pagesos experimentats, es torna a conrear la terra utilitzant eines per fer les feines, manuals o amb l'ajuda de força animal, es reprodueixen gestualitats tècniques específiques de cada feina, es cultiven varietats autòctones sense emprar productes industrials, es practica el model agrícola d'abans de la mecanització motoritzada de les tasques agrícoles. Estem planificant estudis per comparar dos models d'eficiència energètica en la producció d'aliments, el que es va practicar a la plana de Vic fins a mitjan segle XX amb una agricultura poc mecanitzada i l'actual model dominant, per poder calcular la despesa energètica que cada model utilitza per obtenir calories en forma d'aliments les labors agrícoles d'una agricultura poc mecanitzada.

Parcel·lació del camp experimental dels Ametllers al mas El Colomer de Taradell. A la dreta, feina de rasclar el cereal sembrat amb tracció animal (fotografia: Ecomuseu del Blat)

⁹ Callís i Marquet, Josep (Galdrich) (1936), *Les aportacions al contracte de masoveria en el terme municipal de Vich*, Vic, Gazeta de Vich.

Oferim un camp experimental on les diverses ciències conflueixen per donar l'oportunitat a les noves generacions de veure de prop, practicar i provar d'aprendre les tècniques a fi de dur a terme les feines de cada fase del conreu. El procés queda documentat en imatges, vídeos i registres sonors que permeten revisar el procés anual de conreu i difondre'n les particularitats. La restitució del primer any del trènit ha permès contrastar el treball experimental amb les informacions orals i els documents. Aquest projecte, que va acabar la seva primera fase l'any 2013, ens ha de permetre verificar la pràctica del model agrícola descrit i fer noves aportacions en l'estudi de l'agricultura de la plana de Vic al segle xx. En definitiva, oferir una nova via en el procés de recuperació de la memòria etnogràfica de les generacions de pagesos de la plana de Vic, aportant nous elements per gestionar paisatges humans i socials.

www.ecomuseudelblat.cat

BIBLIOGRAFIA

BOADA, Martí (2011). "Pagesia i paisatges al segle XXI". *El món agrari a les terres de parla catalana*. Catàleg de l'exposició. Barcelona: IRM, CCEPC, Fundació del Món Rural.

CALLÍS I MARQUET, Josep (Galdrich) (1936). *Les aportacions al contracte de masoveria en el terme municipal de Vich*. Vic: Gazeta de Vich.

DAVIS, Peter (1999) *Ecomuseums: a sense of place*. Leicester: Leicester University Press.

INIESTA, Montserrat (2007). "Àgores "glocals". Museus per a la mediació. Història, identitats i perplexitats". *Mnemòsine. Revista Catalana de Museologia*, núm. 3.

MONET, Najda; ROIGÉ, Xavier (2007). "Museus a l'aire lliure, ecomuseus i economuseus. Evolució i noves perspectives". *Mnemòsine. Revista Catalana de Museologia*, núm. 4.

PLADEVALL, Antoni (1995). *Taradell. Passat i present d'un terme i vila d'Osona*. Vic: Eumo Editorial.

TORRENTS, Jacint (2004). "L'ecomuseu del Blat, un vell somni

d'en Joan del Colomer". *Ausa*. Vol. 21, núm., 253.

— (2009). *Femer fa graner. Feines i eines de pagès a la Plana de Vic del segle xx*. Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya. (Temes d'Etnologia de Catalunya; 19).

VARINE, Hugues de (2006). *L'ECOMUSEE un mot, deux concepts, mille pratiques* [en línia]. <http://www.hugues-de-varine.eu/img/cms/2006%20Ecomus%C3%A9e_.pdf> [Consulta: 15 desembre 2014].